ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ „ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР”

РЕЦЕНЗИЯ

на дисертационен труд за присъждане
на образователна и научна степен „доктор”,
професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”,
докторска програма „Хореография”

по професионално направление 8. 3. Музикално и танцово изкуство
докторска програма „Хореография“
на тема: **Развитие на модерния танц в системата на средното образование.**
Докторант: Теодора Маринчева Станева - Варненски свободен университет „Черноризец Храбър”, Катедра „Изкуства”. Докторант на самостоятелна подготовка.
Научен ръководител: доц. д-р Ивайло Иванов
Рецензент: проф. д-р Мария Кърджиева

Рецензията е изготвена въз основа на Заповед № 598 от 29.09.2026 г. на Ректора на Варненски свободен университет „Черноризец Храбър” относно утвърждаване състав на научно жури и представени от докторанта: дисертационен труд, автореферат, автобиография, приноси и три авторски публикации по темата.

Дисертационният труд е с обем от 484 страници. Състои се от увод (9 стр.), три глави (248 стр.), заключение (12 стр.), приноси (4 стр.), литература (16 стр.) - 139 заглавия на български, руски и английски език, 24 интернет източника и 19 приложения (196 стр.).

Житейският и професионален път на Теодора Станева е основно свързан с танцовото изкуство, в трите направления като изпълнител, творец и педагог. Нейната отдаденост и стремеж за съвършенство неминуемо я водят в танцовите зали на средното образование по танц, в частност СУ за ХНИ „Константин Преславски“ - Варна, където апробира своя натрупан практически опит и експериментира успешно творчески. Атестат за

постиженията ѝ са получените награди (посочени в автобиографията) и успехите на нейните възпитаници, които днес са студенти във ВСУ „Ч. Храбър“ специалност „Хореография“. Работата върху представения дисертационен труд до голяма степен е обусловена от гореказаното.

Авторът е изградил добра структура на дисертационния труд. Формулирани са ясно обекта, предмета и целта съобразно поставеният изследователски проблем и изведената авторова теза. Изведени са десет задачи, свързани с разработването на поставената цел.

Според представения текст в увода, в **актуалността на изследвания проблем,** се открояват четири направления – 1) нормативна и правна рамка; 2) методически аспект; 3) международен опит и 4) стратегически приоритети. **Актуалността се определя от липсата на изследователски съждения по изследваната проблематика в областта на образованието по „Модерен танц“.**

Подбраният качествен инструментариум в методиката на изследването е съобразен със спецификата на дисертационния труд и подробно описан.

Изведени са ограничения при разработване на изследването.

Първа глава “**Създаване и въвеждане на танцови учебни предмети от специалност „Модерен танц“: теоретични и практически основи**”, обосновано започва с разработката на Параграф *1.1. Исторически аспекти в развитието на модерния танц и предпоставки за въвеждането му в системата на образованието. Влиянието на Делсарт върху пионерите на модерния танц*. Тук изложеният текст има фундаментална стойност за развитието на изследването. Накратко, което е напълно достатъчно, са изложени предпоставките за възникването на модерния танц, както и имената дали тласък за неговото разпространение в Америка и Европа. Останалата част на параграфа е посветена на делото на личността на Франсоа Делсарт – **същността на неговата теория** основана на два основни принципа: Закон за съответствието (връзката между вътрешния душевен свят и външния телесен израз) и Закон за триединството (умствени, духовно-емоционални и физически центрове); разпространение и **фази на „американския делсартизъм“** (Стийл Маккей, Женевиев Стебинс и Хенриета Хови); представени са школите последвали идеологията на Делсарт. *Фигура 1. Блок-схема на влиянието на*

Франсоа Делсарт на стр. 42 допълва текста. Изключително полезен е текста на стр. 43-44 – ключови изводи, не само за Параграфа, а за цялата разработка.

Изложението в Параграф *1.2 Същност на базовите техники, заложени в танцовото образование в световен аспект*, детайлно анализира трите основни фундамента в развитието на модерната танцова техника - Марта Греъм, Хосе Лимон и Лестър Хортън. Изложението включва биографични данни, професионално представяне на конкретната концепция в усъвършенстването на танцова техника, създадените танцови школи и последователи, специфики в методиката/педагогически похвати, мнения на художествената критика. Конкретика свързана с тази констатация, както следва: 1) **Марта Греъм**, нейната философия за изграждането на модерния танц, като начин на живот, психология и физиология, както автора посочва на стр. 60 *„... една от най-значимите и фундаментални системи в развитието на модерния танц през XX век. Изградена върху принципите на „свиване и освобождаване“ (contraction and release), дишането, работата с центъра на тялото и взаимодействието с гравитацията, тя създава нов подход към движението като средство за психологическо, емоционално и духовно изразяване*.“ 2) Прецизно и професионално е разгледана дейността на **Хосе Лимон** във всички аспекти, без да се пропуснат детайли. Цитирани са мнения на художествената критика, които дълбоко открояват неговия принос в усъвършенстване на модерната танцовата техника: стр. 68 „*Стилът на Лимон произтича от неговото собствено преоткриване на танца като дълбоко личен и емоционален процес. Той се отдава изцяло на движението, без да се подчинява на предварително наложени представи за форма или външна естетика. Съчетавайки изключителен физически контрол с мощна емоционална експресивност, Лимон разширява възможностите на мъжкия танц и създава ново разбиране за неговата сила, пластичност и художествен диапазон*.“ 3) **Лестър Хортън** е представен като *създател на сложна и последователна методика, която и днес е един от основните стълбове в професионалното обучение по съвременен танц.*

Параграф *1.3 Глобално танцово образование и теоретични подходи за създаване на методически основи за преподаване на танцовите учебни предмети от специалност „Модерен танц“ в средното училище*, Теодора Станева извежда задълбочен и теоретично обоснован обзор на историческите процеси, довели до формирането на съвременното танцово изкуство и

образование. Успешно проследява линията от европейските балетни майстори и руската школа до американските пионери на модерния танц и постмодерните експерименти. Впечатление прави, че текста има практико-приложна насоченост към методиката на обучение в средното училище и социалната роля на танца, който „*притежава значителен потенциал да подпомага социалното приобщаване, междукултурния диалог и личностното развитие*“. Систематизирани са таблично четири самостоятелни тематично-хронологични периода на модерния танц, които допълват научната стойност на труда.

Втора глава именувана “**Методически основи за създаване оптимални условия за организиране, преподаване и усъвършенстване на танцови учебни предмети от специалност „модерен танц“ в средното училище”** започва с разгръщането на изложението в Параграф *2.1. Методически и институционални основи на танцовото образование в САЩ*. Текстът подробно разказва за етапите в институционализирането на танцовото образование, имената оказали своето въздействие върху формирането на първите учебни програми/философия в обучението и за оказаната подкрепа на държавно и асоциативно ниво. Авторът успешно извежда ролята на стандартите на NDEO и федералните политики, които превръщат танца от част от физическото възпитание в самостоятелна художествена дисциплина. Изложението завършва с ценен методически извод за това как този богат опит следва да бъде критично адаптиран към българския образователен контекст и държавни стандарти, без да се подхожда към него с механично копиране. Параграф *2.2. Методически основи и теоретични подходи към преподаването на модерния и съвременния танц: руският образователен модел и приложимостта му в българската система на средното професионално танцово образование,* подчертава се историческата връзка и руското влияние върху българското танцово образование. Следващият проблем който се засяга е свързан с терминологичната неяснота в дефинирането на „съвременния танц“ в руската хореографска педагогика. Разгледани са ключови руски помагала, структура на пет годишен учебен план. Констатира се, че и този опит е полезен за приложение към създаване на български модел. Параграф *2.3. Исторически аспект и предпоставки за създаване на специалност „Модерен танц“ в средното училище в контекста на Българската образователна система,* в хронологичен порядък докторантът насочва вниманието към

българската парадигма в образованието в областта на модерния танц. Текста е съдържателен на данни и факти, цитати, откъси от пресата и интервюта, които **имат своята тежест към труда и надграждат неговата дисертабилност.**

Практико-приложната насоченост на изследването се развива в **Трета глава** "**Организиране, преподаване и усъвършенстване на танцови учебни предмети от специалност „Модерен танц" в Средно училище за хуманитарни науки и изкуства „Константин Преславски" – Варна".** Параграф *3.1. Концепция за понятието „Учебен предмет Модерен танц" в средното образование.* Текстът в тази част **има висока научна стойност**. За разлика от предходните части, тук Теодора Станева преминава от чисто описателен или фактологичен преглед към концептуален и терминилогичен анализ. Извеждат се ясни „работни определения" и систематизирани изводи. Направеното разграничаване на понятията „модерен" и „съвременен" танц има своята полезност, с преодоляване на „*честото сливане и хаотичност в практиката*". Авторът доказва, че приемствеността между тях има важна роля за успешното изграждане на учебна програма. Изследването в Параграфа сочи дълбоко познаване на хореографската педагогическа практика на автора и го прави реално приложим при подготовката на учебни програми, съобразно държавните изисквания. В Параграф 3.2. *Нормативен анализ и концептуален модел за обучение по професия „Танцьор", специалност „Модерен танц" в СУ за ХНИ „Константин Преславски" – Варна,* предложеният модел от докторанта впечатлява със своята задълбоченост, системност и изключителна прецизност при съчетаването на строгата нормативна рамка на българското образование със спецификата на съвременното танцово изкуство. Най-силната страна на концепцията е начинът, по който се преодолява конфликтът между академичната стандартизация в училище и природата на модерния танц, която по своята същност е търсеща, вариативна и свободна. Въвеждането на **баланс между задължително и вариативно ядро** позволява запазване на държавните изисквания, без да се убива творческата индивидуалност на ученика. Много ценен аспект е ясното **разграничение между историческите авторски техники** (Греъм, Хъмфри, Лимон и др.) и съвременните танцови техники. Това изчиства една дългогодишна **терминологична объркаост** в образователната среда в България и дава стабилна основа за изготвяне на учебни програми и обективно оценяване. Изборът да се анализира и защити моделът с разширено

изучаване на чужд език (B4) е стратегически зрял. Въпреки че бавният старт в VIII клас изглежда като предизвикателство поради липсата на професионални предмети в задължителния общ план, авторът умело го превръща в предимство – езиковата подготовка се превръща в инструмент за достъп до световни източници и международна среда, а компенсаторните механизми и входящата диагностика в X клас гарантират наваксването. Обучението не е представено като механичен сбор от часове, а като петгодишен **вертикален процес**, в който теорията, практиката, репертоарът, импровизацията и сценичното поведение си взаимодействат непрекъснато. **Спираловидният подход гарантира**, че основните принципи (дишане, тежест, център) се надграждат логично, а многокомпонентната система за оценяване отчита както техническите резултати, така и телесната осъзнатост и екипната отговорност. Параграф *3.3 Концептуален модел за структурата, съдържанието и взаимовръзките между учебните предмети по професия „Танцьор, специалност „ Модерен танц "в СУ за ХНИ „Константин Преславски "– Варна. Анализ на учебните програми,* представлява изчерпателно разгръщане на учебните програми по класове и дисциплини, като детайлно са описани: 1) **схемата на взаимовръзките** между всички специални предмети (от историята и теорията през екзерсисите до ансамбъла и производствената практика); 2) **разпределение по класове** (от VIII до XII клас) и как се променят водещите техники през годините – например как в VIII клас се гради основната двигателна култура, в IX клас се включва Кънингам, в X клас – Лимон-Хъмфри и джаз танцът, в XI клас – Рилийз техниката, а в XII клас се прави интеграция и се изучава българската танцова история; 3) **преглед на съдържанието** на предмета „Теория и методика на танца" (включително Лабан анализа, немския експресивен танц, американския постмодернизъм и контактната импровизация); 4) класическия екзерсис и джаз танца като **поддържащи академични фундаменти**, представени чрез сравнителни таблици и конкретни методически задачи.

Следва да се обобщи, че Параграф 3.2 задава правните и организационни основи на модела, докато Параграф 3.3 дава пълното вътрешно съдържание, методиката и академичните взаимовръзки между самите учебни програми.

На базата на направените анализи всяка глава завършва със Заключение, което по своята същност е обобщение или изводи към изложението.

Заключението на изследването (8 стр.) успешно синтезира както теоретичните постановки, така и практическите резултати от дисертационния труд.

Приемам така структурираните и формулирани научни приноси.

Представени са три публикации, които отразяват части от темата на дисертационния труд.

Считам, че авторефератът дава информация за всички части на дисертационния труд.

Разгледаните в приложенията материали доказват пълната апробация и приложимост на предложената педагогическа система в реална училищна среда.

В **заключение** дисертационният труд на Теодора Маринчева Станева **„Развитие на модерния танц в системата на средното образование“** представлява задълбочено изследване, което съчетава теоретичната прецизност с прагматичната насоченост в реалната училищна среда. Разработената концепция е продукт на дългогодишната педагогическа практика на докторанта, превърнала се в жив модел за съвременно хореографско образование. Създаденият и апробиран академичен продукт притежава висока научна стойност и има практико-приложен характер, който не само запълва сериозна празнина в българското професионално танцово обучение след въвеждането на новия Закон за предучилищното и училищното образование, но и дава готов, работещ инструмент за развитието на специалността „Модерен танц“ в средните училища по изкуствата.

Гореизложеното е основание, да дам своята положителна оценка за изследваната тема и да предложа на Научното жури **да присъди** на Теодора Маринчева Станева образователната и научна степен „доктор“, професионално направление 8.3. „Музикално и танцово изкуство”, докторска програма „Хореография”.

29.10.2026 г.

проф. д-р Мария Кърджиева